

LUONNONHAVAINNOINTI

Havainnointiin perustuva, tutkiva, tietoa tuottava opetusmenetelmä

Väripedagogi Ove Ek

Opetusmenetelmässä on kysymyksessä 1. havainnointeja aktivointi, 2. havaintoyhteyksien hahmotavan ajattelun kehittäminen sekä 3. itsereflektointi osana tietotapahtumaa objektin mukaisen tiedon tavoittamiseksi.

Tavoitteena on kehittää kohteen, ilmiön mukaista ymmärtämistä. Perusedellytys on, että kohdetta lähestytään aisti-ilmiönä, fenomeninä ja että myös tarkastellaan sitä ilmiöyhteyksentässä, johon se liittyy.

Tarkastelun lähtökohta on ilmiö, aistihavainto, ei valmis tulkinta, käsite tai teoria. Lähtökohdan tulee olla mahdollisimman avoin, erilaisista edellyttävistä tulkinnoista vapaa.

Tarkoituksena on tavoittaa kohteen ja siihen liittyvän ilmiökentän omat edellytykset. Kysymyksessä on kohdeilmiökentän ominaislaatuja tunnistaminen, löytäminen. Tämä merkitsee, että kohdetta ei pelkistetä malliksi eikä redusoida kaavaksi vaan otetaan se huomioon omana ilmiökokonaisuutena ja pyritään ymmärtämään se omassa ilmiöyhteyksentässä.

Itsereflektio "objektiivisen" tiedon tuottamisen edellytyksenä

Tutkimus, josta itsereflektio "objektiivisuuden" nimissä puuttuu, perustuu käsitykseen subjektittoman tutkimusmahdollisuuden harhasta.

Tätä "objektiivisen" tutkimuksen ongelmaa on yhdysvaltalainen tutkija kuvannut seuraavasti: "If we systematically think of a world in which human beings don't exist we should not be surprised to find ourselves creating a world in which they can't exist."

Tutkimus edellyttää aina valintoja; mitä otetaan huomioon, mitä jätetään huomiotta. Valinnat perustuvat tietyn subjektin (tutkija, tutkijayhteisö, tutkimustraditio) arviointeihin ja tulkintoihin.

Tutkimme maailmaa, ihminen ajatusmuotoineen on sen osa. Itsereflektiossa meidän tulee tarkistaa arviointiperustemme, suhteemme ulkomaailmaan ja itseemme. Tähän sopii uusi objektiivisuuden käsite, joka sisältää tietoisuuden suhteen niin ulkoisiin objekteihin kuin subjektin arvioihin.

Itsereflektio merkitsee, että meidän on pystyttävä arvioimaan käyttämämme ajatustapojen lähtökohtia, rakenteita ja myös rajoituksia. Missä yhteyksissä ajattelutavat ovat sovellettavissa ja missä ei?

Tiedon laadullinen aspekti

Haasteena on tunnistaa erilaatuiset elämismaailman kentät ja niiden käsittelyedellytykset. Työskentely etenee neljän vaiheen kautta; 1. liittyminen, ulkoinen hahmo, 2. ajallinen seuranta, muuttuminen, 3. kokemuksellinen arviointi sekä 4. identiteetin tavoittaminen.

Liittyminen

Kohteeseen paneudutaan laadullisena ilmiönä. Tämän työvaiheen kolme perusosaa ovat 1. aktiivinen aistiminen, 2. kehollinen toiminnallisuus sekä 3. artikulointi.

Millainen on kohteen muoto, rakenne, koko hahmo? Miten hahmo jäsentyy vai onko se jäsentymätön? Entä värillisuus, yhtenäinen vai eriytynyt? Mikä tai mitkä värit hallitsevat? Miten mahdolliset värit tai valöörit asettuvat kokonaisuuteen jne? Tarkoitus ei ole selittää vaan paneutua ilmiöön tekemällä monipuolisia havaintoja.

Välttääksemme pelkkää luettelointia, tavoittaaksemme ilmiön "identiteetin", ominaislaadun on metodisesti hyvä ottaa rinnalle toinen, ehkä saman sukuinen, mutta ratkaisevasti erilainen ilmiö vertailukohteeksi.

1. Aistiminen

Kaikessa aistimisessa olemme olemassaolon elävässä ytimessä. Aistikokemuksessa voimme kokea välittömän läsnäolon, autenttisuuden: olemme osa maailmaa ja maailma on osa meitä.

Aistimisessa todellisuus todentuu kokemukseksi. Kysymyksessä on toiminta, jossa maailmaa ei päästetä etenemään pelkiksi ulkokohtaisuuksiksi, jähmettymään pelkiksi nimiksi ja käsitteiksi. Aistimisessa maailma syntyy meissä uudestaan.

2. Kehollisuus (toiminnallisuus)

Kehollisuus ja aistiminen liittyvät läheisesti yhteen. Liittymistä ilmiöön edesauttaa toiminnallinen osallistuminen. Tämän voi toteuttaa esimerkiksi piirtämällä, maalaamalla tai plastisesti muovailemalla (myös esimerkiksi liike, ele, tanssi, draama, laulu ja musiikki voivat tulla kysymykseen).

Tämä kehollis-toiminnallinen osallistuminen palvelee useaa tarkoitusta. Kehollis-toiminnallinen tekeminen edustaa itsessään eheyttävää kokonaisvaltaista (harmonisoivaa) toimintaa yhdistäessään ihmisen eri toiminnalliset osa-alueet yhteen: kehollisen liikkeen (esimerkiksi piirtäminen) aistimiseen (esimerkiksi kokeva näkeminen) ja mielen läsnäoloon (hereinen läsnäolo niin tekemisessä kuin kokemisessa). Toiminnan kautta ihminen todentuu.

3. Artikulointi

Artikulointivaiheessa työskentelylle voi olla merkittävää, että kysymyksessä on työryhmä. Tällöin saadaan laaja aineisto sekä elävän keskustelun mahdollisuus. Tarkoitus on sanallisesti ilmaista ja luonnehtia syntynyttä aineistoa ja myös tavoittaa mahdollisia yhteisiä piirteitä sekä erilaisia ääritapauksia. Tuloksena on yhteisesti tuotettu tieto.

Ajallinen seuranta

Kohteen kehityksessä, ajallisessa seurannassa seurataan kohteen erilaisia kehitysvaiheita. Esimerkiksi kasvin kohdalla ovat siemenvaihe, versonkehitysvaiheet, kukkavaihe ja kukan kehitysvaiheet, siemenen kehittyminen ja kasvin kuihtumisen vaiheet. Kasvin kokonaisuus, koko kasvi toteutuu ajassa. Tilahahmon lisäksi voimme tavoittaa aikahahmon, nähdä tilallinen hahmo osana ajassa muodostuvaa kokonaiskasvia.

Tarkastelemalla kehityskulkuja voimme yhdistää eri vaiheita kokemuksessamme sisäisesti eläväksi kokonaisuudeksi. Tätä sisäistä kuvaa kutsun aikahahmoksi. Kasvissa kehitys on toimivaa todellisuutta, ihmismielellä se esiintyy kuvana.

Kokemuksellinen arviointi

Mitä vaikutelmia ilmiö herättää meissä? Kohdetta tarkastellaan kokemuksellisesti ilmaisullisesta näkökulmasta kuin taideteosta. Tämä toiminta edellyttää itsereflektointia, kykyä erottaa kohteen välittömästi herättämät vaikutelmat erilaisista (muistinvaraisista) mielikuva- ja assosiaatiovaikutelmavirroista.

Ryhmässä tehty yhteinen (kuva)tarkastelu voi toimia tukena ja virikkeitä antavana itsereflektointiin kohteen ominaislaatua arvioitaessa.

Kokemuksellisuuden, ajallisten kehitystapahtumien (aikahahmon) ja tilahahmon kautta lähestymme (esimerkiksi kasvin) eri osa-alueita yhdistävää tekijää: "tyyliä", sitä mikä tekee kohteesta johdonmukaisen kokonaisuuden. Tätä voisi myös kutsua kohteen "identiteetiksi". Jos tämä saavutetaan, kohde on tavoitettu ja ymmärretty.

Lopuksi muutama konkretisoiva Snellman-korkeakoulun opiskelijan lausunto luonnonhavainnointityöskentelyn tuloksista.

"Turhan usein vuodenaikojen vaihtuminen tuo mieleen vain sekavan, hölmistyneen olon, kun ei sisäistä mitään tapahtuu. Järjellä ja jollain tietopohjalla ajatellen on toki suhteellisen helppo luokitella milloin mitään reaktioita itsessä tapahtuu, mutta se ei riitä. Minusta tuntuu, että jos todella tahdon voida hyvin ja elää ihmisenä luonnossa, haluan sisäistää sen muutokset myös itsessäni, olla jollain tapaa osallisena luomisessa."

"Vasta nyt aloin kunnolla tajuta metamorfoosiajattelua. Ensimmäiset ja viimeiset työt olivat kuin eri töitä. Yhteyden niiden välillä alkoi tajuta vasta, kun katsoi välitöitä. Keskikuvat sitovat alku- ja loppukuvien erilaisuudet yhteen. Kuvissa ilmenee luonnon metamorfoosi: yksi erilaisuus liittyy toiseen erilaisuuteen, välivaiheiden kautta. Luonnossa ei oikeastaan ole erillisyyksiä vaan kaikki liittyy yhteen, on vain yhteyksiä."